

УДК 344

І. А. Вартилецька,

канд. юрид. наук, доц., доцент
кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ;

О. М. Шармар,

канд. юрид. наук, доц., доцент
кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Стаття присвячена особливостям кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. Проаналізовано положення Кримінального кодексу України, законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо правового режиму воєнного стану та особливого періоду. Акцентовано увагу на конкуренції кримінально-правових та адміністративно-правових норм щодо відповідальності за правопорушення, вчинені в умовах особливого періоду.

Ключові слова: *обставина, яка обтяжує покарання, час вчинення злочину, військовий злочин, особливий період, правовий режим воєнного стану, кваліфікуюча ознака.*

Постановка проблеми. У теперішній час в Україні надзвичайної актуальності набуває дослідження проблеми кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в особливих умовах, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації та в період воєнного стану в Україні. Вчинення злочинів в обумовлений час та в певній обстановці може негативно вплинути на національну безпеку України, її обороноздатність. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей кримінальної відповідальності в умовах правового режиму воєнного стану, бойовій обстановці, в особливий період військовослужбовців та інших осіб має підвищену актуальність.

Стан дослідження. Науковою розробкою цієї проблематики займалися такі дослідники як: Л. М. Демидова, С. І. Дячук, О. О. Кваша, М. І. Карпенко,

В. І. Касинюк, Т. Ю. Касько, В. А. Клименко, Є. С. Ковалевська,
Н. Ф. Кузнєцова, Ю. Б. Курилюк, В. К. Матвійчук, С. О. Нікішкіна,
Д. О. Олєйніков, А. М. Ониськів, М. М. Сенько, М. І. Хавронюк,
П. Ясиновський та інші.

Завданнями цієї статті полягає у висвітленні особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду.

Виклад основного матеріалу. Указом Президента України № 393/2018 «Про введення воєнного стану в Україні» в державі з 26.12.2018 р. 14:00 було введено воєнний стан строком на 30 діб до 26.12.2018 р., який поширювався на 10 областей та внутрішні води України Азово-Керченської акваторії. До переліку увійшли області, які розташовані вздовж російського кордону та на узбережжі Чорного та Азовського морів. Крім того, воєнний стан був запроваджений у Вінницькій області у зв'язку з тим, що вона межує з придністровським регіоном Республіки Молдова. У період дії воєнного стану Президентом України було оголошено мобілізацію у строки і в обсягах відповідно до загроз обороноздатності, з метою захисту територіальної цілісності держави¹.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р., № 389-VIII, визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а

¹ Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 393/2018 26.12.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018/print> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень².

Указ Президента від 26.11.2018 р. в пункті 3 передбачив можливість обмеження в Україні на період дії правового режиму воєнного стану конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також введення тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, необхідних для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Одночасно, в самому Указі зазначено, що обмеження конституційних прав може бути здійснене виключно тільки у випадку ескалації збройного конфлікту з РФ.

Запровадження правового режиму воєнного стану породило значну кількість питань у сферах політичного, соціального-економічного життя суспільства.

Так, Указ від 26.11.2018 р. та Закон від 12.05.2015 р. не конкретизували перелік конституційних прав, які обмежуються протягом періоду введеного в Україні воєнного стану та обсяг їх реалізації, що могло привести до не виправданого обмеження державними органами конституційних прав і свобод людини та прав і законних інтересів юридичних осіб та в цілому негативно позначитися на забезпеченні правопорядку в країні.

Питання досвіду запровадження в листопаді-грудні 2018 р. в Україні положень правового режиму воєнного стану, розкриття його сутності, мети та змісту введених заходів, стало предметом наукових досліджень. Так, були піддані аналізу основні питання порядку введення та припинення дії

² Про правовий режим воєнного стану URL: Закон України від 12.05.2015 р., № 389-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

воєнного стану³, проблеми забезпечення правового регулювання воєнного стану та узгодження з такими правовими явищами як «стан війни» та «воєнний час»⁴. Одним з нагальних питань для науковців та практиків, поряд з вивченням аспектів окремих правових явищ, якими, зокрема, являється функціонування військових формувань в умовах режиму воєнного стану, є правове, організаційне проведення оборонної реформи, в цілому, що обумовлено складною воєнно-політичною, оперативно-стратегічною та економічною ситуацією в Україні⁵.

Крім загально-правових, введення воєнного стану може привести до низки, в тому числі, і кримінально-правових наслідків. Станом на тепер виникає необхідність в ефективності регулювання кримінально-правових відносин у сфері охорони основ національної безпеки, забезпечення захисту встановленого порядку несення військової служби від можливих кримінально-караних посягань в умовах воєнного стану. Правова регламентація цих відносин передбачена нормами як Загальної, так і Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України. Так, в п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, є обставинами, які обтяжують покарання. Це означає, що винна особа, з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що дозволяє констатувати про підвищений ступінь суспільної небезпеки, злочинів, які вчиняються в умовах воєнного

³Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії. *Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*, Київ, 2019. С. 3

⁴Топольницький В. В., Тична Б. М. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція*, № 4 (25), 2019. С. 91.

⁵Прохоренко М. М. Правове забезпечення військ (сил), як вид забезпечення Збройних Сил України та інших складових сил оборони. *Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи: збірник матеріалів круглого столу* (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняховського; НАПН України / Упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П. Богущкий; за заг. ред. М. М. Прохоренка. К., 2019. С. 39.

стану і це також підтверджує про наявність більшої суспільної небезпеки цієї особи.

У випадку, якщо обмеження конституційних прав чи свобод людини відбулося правомірно, на підставі введеного правового режиму воєнного стану, і за зовнішніми ознаками містить ознаки злочину, передбаченого КК України, то ці діяння не можуть визнаватися злочином, враховуючи концепцію побудови обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння і в деяких випадках можуть мати ознаки крайньої необхідності. Але не всі діяння, вчинені в умовах воєнного стану можуть визнаватися крайньою необхідністю. Однак у розділі VIII «Обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння» немає обставини, яка виключає кримінальну протиправність діяння, вчиненого в умовах воєнного стану. Таким чином, правомірне обмеження конституційних прав або свобод людини відповідно до законодавства воєнного стану є не передбаченою КК обставиною, що виключає кримінальну протиправність.

Крім цього, в Особливій частині КК України вчинення суспільно небезпечного діяння «в умовах воєнного стану» є ознакою як основного так і кваліфікованого складу низки злочинів. Так, перехід на бік ворога в умовах воєнного стану є ознакою основного складу державної зради (ч. 1 ст. 111 КК України). У цьому складі злочину ознака «в умовах воєнного стану» виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. І саме часовий період, протягом якого діє особливий правовий режим воєнного стану, визначає час вчинення злочину, а зазначення того факту, що воєнний стан може бути введений на всій території України або в окремих її місцевостях, обмежує місце або обстановку вчинення цього злочину.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015 р. вчинення діяння «в умовах воєнного стану» виступає кваліфікуючою ознакою незаконного використання символіки Червоного

Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ч. 2 ст. 435 КК України)⁶. Кваліфікуючою ознакою обстановка вчинення протиправного діяння в умовах воєнного стану включена до частин: третьої статей 403, 413, 418, 419, 420, 421 та 428; четвертої статей 404, 408-411, 425 та 426, а також п'ятої статей 405, 407 та 426-1 КК України. Ця новація зафіксувала оцінку законодавця злочинів проти встановленого порядку несення військової служби як таких, що мають підвищений ступінь суспільної небезпечності.

Викладене дає підстави констатувати, що вирішення проблем гарантування та всебічного регулювання кримінально-правової охорони основ національної безпеки, забезпечення стабільності конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави, встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану, що найбільш важливо для нашого сьогодення, вимагає і дієвих ефективних кримінально-правових норм.

За підтримки вже чинних положень, які обґрунтовано і з необхідністю стали невід'ємною частиною правових норм чинного Кодексу, вбачається, що актуальним на сьогодні є здійснення відповідного коригування кваліфікованого складу перешкоджання законної діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. Пропонується доповнити статтю 114¹ КК України частиною другою наступного змісту: «2. Те саме діяння, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці».

Специфічність законодавчого терміну «в умовах воєнного стану», багатовекторність можливих ситуацій у правозастосовній практиці, пов'язаних з вирішенням питань щодо врахування чи неврахування цієї обставини, обумовлюють необхідність його дослідження з різних сторін.

⁶ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини: Закон України 12.02.2015 р. № 194-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-19#n5> (дата звернення: 16.04.2021 р.)

Як зазначалося вище відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України, вчинення будь-якого злочину з використанням умов особливого періоду або воєнного стану може враховуватися судом як обставина, що обтяжує покарання. У випадку, якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті або частині статті Особливої частини КК, як кваліфікуюча або особливо кваліфікуюча ознака злочину, то суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як обставину, що обтяжує покарання. Наприклад, ч. 4 ст. 402 КК України «Непокора» передбачає, що непокора вчинена в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, є особливо кваліфікуючою ознакою злочину. Законодавець зробив вказівку на більший ступінь суспільної небезпеки і передбачив більш тяжке покарання за вчинення злочину в умовах особливого періоду чи воєнного стану. Це правило при кваліфікації злочинів та призначенні покарання стосується: ч. 2, 3 ст. 403, ч. 3, 4 ст. 404, ч. 3, 4 ст. 405, ч. 4, 5 ст. 407, ч. 3, 4 ст. 408, ч. 3, 4 ст. 409, ч. 3, 4 ст. 410, ч. 3, 4 ст. 411, ч. 2, 3 ст. 413, ч. 2, 3 ст. 418, ч. 2, 3 ст. 419, ч. 2, 3 ст. 420, ч. 2, 3 ст. 421, ч. 3, 4 ст. 425, ч. 3, 4 ст. 426, ч. 4, 5 ст. 426¹, ч. 2, 3 ст. 428, ч. 2 ст. 435 КК України. Якщо ж особа використала умови особливого періоду, воєнного стану при вчиненні інших злочинів, наприклад, злочинів проти власності, то п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України суд може враховувати як обставину, що обтяжує покарання при призначенні покарання. У зв'язку з цим суд має право призначити основне або додаткове покарання більш суворе, яке може мати максимальну межу відповідної санкції; обрати більш суворий вид основного покарання серед альтернативних покарань, передбачених санкцією статті; призначити додаткові покарання, які закріплені в санкції як факультативні.

Максимальної уваги вимагають питання кваліфікації злочинів, в яких обставина вчинення злочину «в умовах воєнного стану» обумовлює їх кваліфікацію. У зв'язку з цим підлягає чіткому визначенню зміст терміну «воєнний стан» через аналіз таких правових ознак як час, місце, обстановка

вчинення злочину. Зокрема, дане питання виникає, коли мова йде про вчинення триваючих злочинів. Значну частину передбачених КК України військових злочинів є злочинами з формальним складом, кваліфікуючою ознакою яких є вчинення діяння в умовах воєнного стану. Триваючими серед них є: самовільне залишення військової частини або місця служби (ч. 5 ст. 407 КК України); дезертирство (ч. 4 ст. 408 КК України); ухилення від військової служби шляхом самоскалічення або іншим способом (ч. 4 ст. 409 КК України).

Науковці по-різному підходять до необхідності кваліфікації таких діянь. Так, на думку М. М. Сенька, з якою не можна погодитись, навіть якщо після введення воєнного стану винний не припиняє злочинний стан, утворений вчиненням триваючим злочином, таке усвідомлення було відсутнє під час вчинення суспільно небезпечного діяння, а тому не може ставитися у вину суб'єкта⁷.

Вважаємо, якщо будь-який з названих злочинів був розпочатий до введення воєнного стану і продовжується безперервно в подальшому, то особа весь період триваючого злочину усвідомлює суспільну небезпечність вчинюваного нею злочинного діяння, зміст, протиправність такого діяння і бажає його вчинити, а значить, діє з прямим умислом. Незмінне бажання особи продовжити вчинення злочину в специфічних умовах, якими характеризується період воєнного стану, жодним чином не позбавляє винності її поведінку.

Викликає заперечення і твердження М. М. Сенька, що усвідомлення суспільної небезпеки діяння передбачає також й усвідомлення усіх ознак об'єктивної сторони злочину, в тому числі й усвідомлення наявності воєнного стану, якщо такий стан є кваліфікуючою ознакою злочину⁸.

⁷ Сенько М. М. «Воєнний стан» та «бойова обстановка» як ознаки об'єктивної сторони військових злочинів. *Кримінальне право України*. 2006. № 3. С. 51.

⁸ Там само. С. 54.

Правило «Незнання закону не звільняє від відповідальності» однаково поширюється і на випадки не усвідомлення винною особою вчинення злочину саме в умовах воєнного стану, як і незнання щодо наявності в нормі закону будь-якої іншої кваліфікуючої ознаки вчиненого нею злочинного діяння.

Іншим чином повинні розглядатись випадки вчинення триваючих злочинів, якщо діяння було розпочато в період дії воєнного стану, а закінчено (припинено) після його припинення чи скасування. Такі діяння кваліфікуються без включення до інкримінованого складу злочину ознаки «в умовах воєнного стану» в якості кваліфікуючої ознаки.

На думку деяких правників, поняття «особливий період» та «воєнний стан» тотожні. Так, А. Ониськів при дослідженні кваліфікуючої ознаки ряду військових злочинів як вчинення їх у бойовій обстановці, вказує, що від правильного тлумачення цієї ознаки залежить дотримання принципу законності під час кримінально-правової кваліфікації за статтями 407–409 КК України. При цьому звертається до аналізу такого правового терміну як «особливий період», зазначаючи при цьому що воєнний стан є видом особливого періоду як особливий правовий режим⁹.

Однак, конструкція значної кількості кримінально-правових норм не дає підстав погодитися з таким твердженням, тому що вони оперують окремими поняттями «особливого періоду» та «воєнного стану».

Аналіз норм КК України свідчить про те, що в цьому кодексі використовується окремо поняття «особливий період» та «воєнний стан». Поняття «особливий період» закріплено в ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»¹⁰ і передбачено, що «особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної

⁹ Ониськів А. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 190.

¹⁰ Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/page> (дата звернення до документа: 22.04.2021 р.).

влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій».

Поняття «особливого періоду» сформульоване і в ст. 1 Закону України «Про оборону України»¹¹. Ним визнається: «період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій». У цьому понятті відсутні суб'єкти, яких стосується цей період, особливості цього періоду. Отже, у ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» за змістом «особливий період» охоплює час, обстановку, місце, на яке поширюється особливий період, а також здійснюється функціонування різних суб'єктів – територія України та/або окремі її місцевості. Щодо змісту поняття «особливий період», яке міститься в Законі України «Про оборону України» мова йде лише про час особливого періоду, його початок і кінець. Це дозволяє зробити висновок, що «особливий період» за змістом ширше ніж поняття «воєнний стан»¹².

Внаслідок оголошення воєнного стану, який можна вважати особливим періодом до виконання завдань залучаються резервісти й особи, які

¹¹ Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 22.04.2021 р.).

¹² Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05. 2015 р. № 389-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

перебувають у запасі. У зв'язку з цим виникає питання – як кваліфікувати дії, які спрямовані на перешкоджання їхній діяльності і чи ці дії охоплюються об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 114¹ КК України? Враховуючи зміст військового обов'язку громадяни України поділяються на наступні категорії: 1) військовослужбовці – особи, які проходять військову службу; військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; 2) резервісти – особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний та воєнний час (ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»¹³). Відповідно до ч. 4 ст. 4 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» для доукомплектування Збройних Сил України та інших військових формувань військовослужбовцями на особливий період, а в разі прийняття у випадках та порядку, визначених законом, відповідного рішення Президента України і в мирний час проводиться планомірна військова підготовка і забезпечується перебування в запасі та військовому резерві необхідної кількості військовонавчених громадян. Вважаємо, що діяльність резервістів, які входять до складу військових формувань є об'єктом кримінально-правової охорони ст. 114¹ КК України.

Аналізуючи склади військових кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду, їхні санкції з 2015 р., спостерігається тенденція посилення кримінальної відповідальності внаслідок прийняття змін до КК України¹⁴. Однак законодавець посилюючи кримінальну репресію, одночасно закріплює адміністративну

¹³ Про військовий обов'язок і військову службу від 25.03.1992 р. № 2232-XII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

¹⁴ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини: Закон України. *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 16, ст. 113. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. *Відомості Верховної Ради*, 2019, № 17, ст. 71.

відповідальність за дії, які охоплюються військовими кримінальними правопорушеннями. Так, ст. 172-10 КУпАП передбачає відповідальність за відмову від виконання законних вимог командира (начальника) в умовах *особливого періоду* і тягне за собою накладення штрафу від ста сорока п'яти до двохсот вісімдесяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від 7 до 10 діб. Водночас ч. 2 ст. 402 КК України передбачає кримінальну відповідальність за непокору (відкриту відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу), вчинена в умовах *особливого періоду* карається позбавленням волі на строк від 5 до 7 років. Наступний приклад стосується ч. 4 ст. 172-11 КУпАП, яка закріплює адміністративну відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до трьох діб, вчинені в умовах *особливого періоду*, тягне за собою накладення штрафу від ста сорока п'яти до двохсот вісімдесяти п'яти НМДГ або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від семи до десяти діб. Водночас ч. 4 ст. 407 КК України передбачає відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах *особливого періоду*, крім воєнного стану, вчинене військовослужбовцем строкової служби або військовослужбовцем, караються позбавленням волі на строк від 8 до 7 років.

Вважаємо, що в умовах агресії РФ є недоцільним закріплення в КУпАП відповідальності за дії, які охоплюються військовими кримінальними правопорушеннями.

Висновки. Аналіз законодавчих понять «особливий період» та «воєнний стан» дозволяє зробити висновок, що «особливий період» за

змістом ширше поняття «воєнний стан». Часовий період, протягом якого діє особливий період чи правовий режим воєнного стану, визначає час вчинення кримінального правопорушення, а зазначення того факту, що воєнний стан може бути введений на всій території України або в окремих її місцевостях, обмежує місце або обстановку вчинення цього кримінального правопорушення. При призначенні покарання за злочин, кваліфікуючою ознакою якого є вчинення діяння з використанням умов воєнного стану, обставина, яка обтяжує покарання, не застосовується. Якщо ж особа використала умови воєнного стану при вчиненні інших кримінальних правопорушень, п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України може бути враховано судом. Законодавець, реалізуючи політику посилення кримінальної репресії щодо кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення, одночасно здійснює політику гуманізації шляхом закріплення адміністративної відповідальності за кримінально-протиправні діяння, а це створює конкуренцію кримінально-правових та адміністративно-правових норм.

Список використаних джерел

1. Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії. *Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского*, Київ, 2019. С. 6–12.

2. Ониськів А. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 185–195.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України 26.11.2018 р. № 393/2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018> (дата звернення: 20.12.2021 р.).

4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

5. Про затвердження структури військового резерву людських ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 р. № 607. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

6. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/page> (дата звернення до документа: 22.04.2021 р.).

7. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 22.04.2021 р.).

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

9. Прохоренко М. М. Правове забезпечення військ (сил), як вид забезпечення Збройних Сил України та інших складових сил оборони. *Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи*: збірник матеріалів круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського; НАПН України / Упоряд.: М. М. Прохоренко, П. П. Богуцький; за заг. ред. М. М. Прохоренка. Київ, 2019. С. 39–42.

10. Сенько М. М. «Воєнний стан» та «бойова обстановка» як ознаки об'єктивної сторони військових злочинів. *Кримінальне право України*. 2006. № 3. С. 50–56.

11. Топольницький В. В., Тична Б. М. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція*. № 4 (25), 2019. С. 91–99.

12. Ясиновський П. Особливий період (ст. 114¹ КК України). *Підприємництво, господарство і право*. №1. 2018. С. 141–144.

REFERENCES

1. Lobko, M. M., Semenenko, V. M., Fulko, A. J. (2019). Some aspects of the legal regime of the military state in Ukraine: the order of introduction and termination of action. Center of the military-strategic research of the National Defense Defense of Ukraine, Ivan Chernyakhovskogo, Kyiv, 6–12 [in Ukrainian].

2. Oniskiv, A. (2016). Combat situation aggravating circumstances of war crimes. *Scientific journal of the National Academy of Prosecutor's Office of Ukraine*, 3, 185–195 [in Ukrainian].

3. On the introduction of military status in Ukraine: Decree of the President of Ukraine on November 26, 2018 No. 393/2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/393/2018> (date of appeal: 20.12.2021) [in Ukrainian].

4. About the military duty and military service: Law of Ukraine dated March 25, 1992 No. 2232-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/2232-12> (Date of April: 20.04.2021) [in Ukrainian].

5. On approval of the structure of the military reserve of human resources: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine 12.11.2014 No. 607. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/Show/> (date of appeal: 20.04.2021) [in Ukrainian].

6. About mobilization preparation and mobilization: Law of Ukraine. 21.10.1993 No. 3543-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/page> (appeal to the document: 22.04.2021) [in Ukrainian].

7. On Defense of Ukraine: Law of Ukraine dated 06.12.1991 No. 1932-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/1932-12> (date of appeal: 22.04.2021) [in Ukrainian].

8. About the legal regime of military status: Law of Ukraine dated May 12, 2015 No. 389-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print> (date of appeal: 20.04.2021) [in Ukrainian].

9. Prokhorenko, M. M. (2019). Legal provision of troops (forces) as a type of provision of the armed forces of Ukraine and other components of defense. *National Security and Military Law: History, Modernity and Prospects: Collection of Round Table materials* (Kyiv, March 28, 2019) / Ministry of Defense of Ukraine, NATION UN defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky; NALS of Ukraine / Organization: M.M. Prokhorenko, P.P. Bogutsky; forzag. ed. M. M. Prokhorenko. Kyiv, 39–42 [in Ukrainian].

10. Senko, M. M. (2006). "Military Status" and "Combat Settings" as signs of the objective side of military crimes. *Criminal Law of Ukraine*, 3, 50–56 [in Ukrainian].

11. Topolnitsky, V. V., Tychina, B. M. (2019). Problems of legal regulation of the concepts of "martial law", "state of war" and "war time". *Legal position. № 4* (25), 91–99 [in Ukrainian].

12. Yasinovsky, P. (2018). Special period (Article 114¹ of the Criminal Code of Ukraine). *Entrepreneurship, economy and law*, 1, 141–144 [in Ukrainian].

Вартилецкая И. А., Шармар О. М. Особенности квалификации уголовных правонарушений, совершенных в условиях военного положения и особого периода

Статья посвящена анализу особенностей уголовных преступлений, совершенных в условиях военного положения и особого периода. Проанализированы положения Уголовного кодекса Украины, законодательных и других нормативно-правовых актов, регламентирующих военное положение, особый периода. Проанализированы особенности квалификации уголовных преступлений, в которых военное положение и особый период является как обязательным признаком объективной стороны состава уголовного преступления так и факультативным признаком объективной стороны. Констатировано, что временной период, в течение которого действует особый правовой режим военного положения, определяет момент совершения уголовного преступления, а указания того факта, что военное положение может быть введен на всей территории

Украины или в отдельных ее местностях, ограничивает место или обстановку совершения этого уголовного преступления.

Ключевые слова: обстоятельство, отягчающее наказание, военное преступление, время совершения преступления, особый период, правовой режим военного положения, квалифицирующий признак.

Vartylets'ka I. A., Sharmar O. M. Peculiarities of qualification of criminal offenses committed under conditions of martial law

The article is concerned on the analysis of peculiarities of criminal offenses committed in the conditions of martial law. Provisions of the criminal legislation which stipulates features of criminal offenses in the conditions of martial law and special period have been analyzed. Specifics of criminal offenses qualification (when martial law is both a mandatory feature of the objective side of the main composition of the criminal offense and an optional one) have been considered. It has been stated that the period of time during which a special legal regime of martial law applies determines the time of commission of the criminal offense, and such period thereby limits the place or circumstances of commission if martial law is imposed on the entire territory of Ukraine or in certain localities.

Criminal offenses in which the commission of an act under martial law is a qualifying and especially qualifying feature include: failure to comply with the order; resistance to the superior or forcing him to violate official duties; threat or violence against the superior; unauthorized leaving of a military unit or place of service; desertion; evasion of military service by self-mutilation or otherwise; violation of the statutory rules of the guard service or patrol; violation of the statutory rules of combat duty; violation of the statutory rules of the internal service; abuse of power or official position by a military official, etc.

The commission of any criminal offense using the conditions of martial law may be considered by the court as an aggravating circumstance. If any of the aggravating circumstances is provided for in the article or part of the article of the Special Part of the Criminal Code as a qualifying or especially qualifying feature of a criminal offense, the court may not take it into account once again when sentencing as an aggravating circumstance. If a person used the terms of martial law in committing other criminal offenses, such as criminal offenses against property, court may consider this as an aggravating circumstance when sentencing.

Key words: *aggravating circumstance, time of the crime commission, military crime, special period, martial law, qualifying feature.*